
Inventarisatie klassieke bibliotheekkennis
eindrapport

april 2020

Colofon

Cubiss
april 2020

Marjo Frenk
Teamleider bibliotheekinnovatie/adviseur
06-20514073
m.frenk@cubiss.nl

In opdracht van

KB } nationale
bibliotheek

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Onderzoeksopzet	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Onderzoeksvraag	9
1.3 Onderzoeksopzet	9
2. Resultaten	11
2.1 Definitie 'Klassieke bibliotheekkennis'	11
2.2 Literatuurstudie	11
2.3 Interviews en focusgroepen	13
2.3.1 Klassieke vakspecifieke bibliotheekkennis	13
2.3.2 Transformatie klassieke bibliotheek kennis in de toekomst	17
2.3.3 Vakspecifieke bibliotheekkennis die niet verloren mag gaan	18
3. Conclusies	20
Bijlage 1: Deelnemers interviews en focusgroepen	22
Bijlage 2: Gebruikte gesprekshandleiding	24
Bijlage 3: Mogelijke bespreekpunten voor de toekomst	26

Samenvatting

Aanleiding

Met het vertrek van een groot aantal klassiek geschoolde bibliothecarissen dreigt specialistische kennis op het vlak van de klassieke bibliotheek te verdwijnen uit de sector. Dit baart de sector zorgen en daarom hebben de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) en Koninklijke Bibliotheek (KB) Cubiss gevraagd te inventariseren wat men verstaat onder "klassieke" vakspecifieke kennis en eventueel vakspecifieke vaardigheden.

De vraagstelling van deze inventarisatie valt uiteen in de volgende drie deelvragen:

- Wat wordt verstaan onder "klassieke" vakspecifieke bibliotheek kennis?
- Op welke wijze zal deze "klassieke" bibliotheek kennis de komende jaren transformeren?
- Welke kennis en vaardigheden van huidige medewerkers (met een bibliotheekopleiding als achtergrond) mogen niet verloren gaan voor de sector?

Het woord "vakspecifiek" wordt gebruikt om aan te geven dat het hier niet gaat om generieke kennis en competenties.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen:

1. een beperkte literatuurstudie naar eerder uitgevoerd onderzoek naar dit onderwerp;
2. een kwalitatief onderzoek onder een brede groep medewerkers uit de sector. Hiervoor zijn in totaal 12 personen geïnterviewd en zijn 3 focusgroepen met in totaal 25 mensen gehouden. Bij de keuze van de deelnemers is ingezet op een zo breed mogelijke spreiding binnen de sector. Dit houdt in dat rekening is gehouden met spreiding in het land en grootte van bibliotheek (en enkele aanverwante instellingen). Ook wat betreft functie is een goede verdeling tussen management, HR achtergrond, uitvoeringspraktijk, ervaren en nieuw, etc. meegenomen.

Resultaten en conclusies

1. Wat wordt verstaan onder "klassieke" vakspecifieke bibliotheek kennis?

Uit de literatuur is een eerste basisset van competenties en kennis gehaald, die als basis diende voor de interviews en focusgroepen. De respondenten werd gevraagd in hoeverre zij zich konden vinden in de opgestelde lijst. Daarbij werd ook gekeken naar relevantie en of er zaken ontbraken.

Dit proces leidde uiteindelijk tot de lijst zoals die schematisch is weergegeven in de samenvattende figuur op de volgende pagina. Daarbij komen de witte termen uit de literatuur en zijn de zwarte daar door de respondenten aan toegevoegd.

Zoals uit de figuur blijkt, gaat het bij de klassieke bibliotheek kennis vooral over de collectie opbouw (fysiek en digitaal samen) enerzijds en anderzijds over de ontsluiting ervan. Bij dat laatste moet niet alleen gedacht worden aan de techniek (bibliotheekautomatisering), maar vooral ook aan competenties als goede zoekvaardigheden, kritisch vermogen en contextualisering. Verder worden soft skills als didactische vaardigheden en interviewtechnieken gezien als essentiële kennis voor bibliotheekmedewerkers.

Tot slot worden enkele terreinen genoemd die gezien worden als basiskennis over de sector, zoals bibliotheek geschiedenis, kennis van de boekenbranche als geheel, brede algemene kennis en het kunnen opbouwen en benutten van netwerken.

De (klassieke) bibliotheek

in

Informatie verzamelen

- zoekvaardigheden
- juridische kennis (auteursrecht, copyright, privacy)
- wet en regelgeving
- kennis zoekmachines
- bronnen kennis
- kennis nieuwe digitale media en tools

Ordenen en bewaren

- visie collectie
- digitale collectievorming
- fysieke collectievorming
- bewaren digitale collectie
- bewaren fysieke collectie
- omzetten fysieke naar digitale collectie
- kennis kastenindeling

Interpreteren en ordenen

- kritische informatievaardigheden
- contextualisering
- catalogiseren
- inventariseren
- metadatering
- data curation
- Datamanagemen
- kennis specifieke collecties (erfgoed, bladmuziek)

Ontsluiten en presenteren

- vraagtechnieken
- klantkennis
- titelbeschrijvingen
- didactische vaardigheden
- kennis- en contentmanagement
- Cloud voorzieningen
- multimedia inzet
- bibliotheekstelsysteem

uit

brede algemene kennis – bibliotheekgeschiedenis
inzicht in organisatie bibliotheek- en boekenbranche
netwerken bouwen en benutten

Informatie
maatschappij

2. Op welke wijze zal deze “klassieke” bibliotheek kennis de komende jaren transformeren?

De hoeveelheid informatie die op burgers afkomt zal de komende jaren explosief stijgen. Dit geldt zeker voor het digitale aanbod. Daarbij wordt het steeds lastiger om de herkomst en status van informatie te (her)kennen en te onderscheiden. Een onafhankelijke bibliotheek sector die zich bezig houdt met data verzameling en ontsluiting wordt daarbij steeds belangrijker. Door toename van informatie neemt ook de complexiteit van het werk toe. De nadruk zal in de toekomst minder liggen op het verzamelen van informatie, maar juist meer op het ontsluiten, samenbrengen en duiden van informatie.

Ook zien de respondenten de komende jaren binnen de sector een verder gaande centralisering ontstaan rondom het opbouwen en onderhouden van de bibliotheek collectie (fysiek en digitaal samen). De lokale bibliotheek zal echter steeds vaker ook buiten haar fysieke gebouw treden om als samenwerkingspartner te dienen voor allerlei maatschappelijke instellingen en bij projecten. De rol van de collectie bij dergelijke samenwerkingsprojecten zal in de toekomst meer volgend zijn en gericht op het specifieke thema van de samenwerking.

3. Welke kennis en vaardigheden mogen niet verloren gaan voor de sector?

Collectie blijft belangrijk

De collectie, fysiek en digitaal samen, blijft een belangrijke pijler van het bibliotheekwerk. Veel traditionele competenties rondom collectioneren en informatie verwerking en ontsluiting blijven daarmee ook voor de toekomst relevant. Het maken van de verbinding tussen maatschappelijke thema's en de collectie vormt een belangrijke taak voor bibliotheken. Goede bronnenkennis en kritische zoekvaardigheden zijn daarbij essentieel.

Basiskennis

In het onderzoek is voor de bibliotheeksector een bepaalde basiskennis geïdentificeerd, die voor medewerkers en vrijwilligers in meer of meerdere mate van belang kan zijn. Deze bestaat uit de volgende kennis/competenties:

- geschiedenis van de bibliotheek
- kennis van de sector inclusief de uitgeverij- en boekenbranche
- kennis van bronnen en digitale databanken
- mediawijsheid vaardigheden op hoog niveau
- parate algemene kennis
- basale kennis van belangrijkste catalogi (PIM/SISO)
- kennis van het bibliotheekstelsel en Interbibliotheecair Leenverkeer (IBL)
- interviewtechnieken

Specialisten

Daarnaast blijft er binnen de sector ook grote nood aan goed opgeleide collectioneers. Echte specialisten die veel kennis hebben van het opbouwen van een collectie, het organiseren (inhoudelijk) van kennis en manieren om dit goed te ontsluiten. Deze groep zal in nauw overleg met ICT-ers werken aan de collecties van de toekomst.

Geconcludeerd kan worden dat de kennis en competenties zoals schematisch weergegeven in de figuur op de vorige pagina ook overeind blijven als de toekomstige ontwikkelingen die de sector te wachten staat, in ogenschouw worden genomen. Zoals hierboven al aangestipt, hoeven niet alle medewerkers op alle niveaus in de sector over deze competenties te beschikken. Het is vooral belangrijk dat deze kennis voor de sector als geheel geborgd blijft.

Hoewel niet de opdracht gaven respondenten tijdens de gevoerde gesprekken ook diverse tips, ideeën en aanbevelingen als oplossing mee. Om recht te doen aan deze input, is deze informatie aan het rapport toe gevoegd als bijlage 3.

1. Onderzoeksopzet

1.1 Aanleiding

De komende tien jaar gaat een grote groep medewerkers de sector verlaten vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Het betreft vooral medewerkers met een klassieke bibliotheekopleiding. De huidige instroom van nieuwe medewerkers is zeer divers en dat zorgt voor veel aanvullende expertise in de branche. Echter door het verdwijnen van echte bibliotheekopleidingen dreigt de klassieke bibliotheekkennis in rap tempo uit de sector te verdwijnen. De omschakeling naar een maatschappelijk educatieve bibliotheek is jaren geleden in gang gezet. Tegelijkertijd waren er bezuinigingen bij gemeenten en was de financiële bewegingsruimte beperkt en is er weinig ruimte geweest voor opleiding en ontwikkeling van medewerkers.

Dit roept de vraag op in hoeverre met het uitstromen van deze specifieke groep medewerkers essentiële kennis en vaardigheden voor de sector verloren gaan.

Om antwoord te geven op deze vraag hebben VOB en KB Cubiss gevraagd in de sector te inventariseren wat men onder “klassieke” vakspecifieke kennis en eventueel vakspecifieke vaardigheden verstaat. Aanvullend volgt daaruit de vraag in hoeverre deze kennis ook de komende jaren nodig blijft tegen het licht van de grote veranderingen op het gebied van informatievoorziening en digitalisering.

Alle respondenten die zijn benaderd voor het onderzoek gaven te kennen blij te zijn met dit initiatief van VOB en KB. Er was dan ook grote belangstelling om mee te werken aan het onderzoek.

1.2 Onderzoeksvraag

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de volgende vragen:

- Wat wordt verstaan onder “klassieke” vakspecifieke bibliotheekkennis?
- Op welke wijze zal deze “klassieke” bibliotheekkennis de komende jaren transformeren?
- Welke kennis en vaardigheden van huidige medewerkers (met een bibliotheekopleiding als achtergrond) mogen niet verloren gaan voor de sector?

Het woord “vakspecifiek” wordt gebruikt om aan te geven dat het NIET gaat over generieke kennis of competenties, zoals communicatieve vaardigheden of proactieve houding.

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen:

1. een beperkte literatuurstudie naar eerder uitgevoerd onderzoek naar dit onderwerp
2. een kwalitatief onderzoek onder een brede groep medewerkers uit de sector

Er is gekozen voor een kwalitatieve insteek omdat dit de mogelijkheid biedt om dieper op het onderwerp in te gaan vanwege het open karakter van deze onderzoeksvorm. Omdat de respondenten zeer verschillende functies en kennis hebben, kan zo in relatief korte tijd veel waardevolle informatie boven tafel komen. Bij het lezen van de resultaten van dit onderzoek moet in gedachte worden gehouden, dat het hier gaat om een inventarisatie van ideeën en meningen uit de sector en niet om kwantificeerbare uitkomsten, zoals ‘zoveel procent van de ondervraagden vindt....’.

Respondenten krijgen de gelegenheid om die dingen te vertellen die zij zinnig achten in plaats van dat ze mee moeten gaan met vooraf bedachte categorieën. Hierdoor kunnen ook onverwachte zaken boven komen en kunnen deze desgewenst verder worden uitgediept.

Bij dit onderzoek is gekozen voor een combinatie van individuele interviews en focusgroepen, ook wel discussiegroepen genoemd. Bij de keuze van de deelnemers is ingezet op een zo breed mogelijke spreiding binnen de sector. Dit houdt in dat rekening is gehouden met spreiding in het land en grootte van bibliotheek (en enkele aanverwante instellingen). Ook wat betreft functie is een goede verdeling tussen management, HR achtergrond, uitvoeringspraktijk, ervaren en nieuw, etc. meegenomen.

Zowel bij de interviews als de focusgroepen is gebruik gemaakt van een semigestructureerde vragenlijst met open vragen, die gebaseerd zijn op de uitkomsten van de voorafgaande literatuurstudie. De vragenlijst is vooral bedoeld om het gesprek op gang te brengen en te zorgen dat de meest voor de hand liggende vragen aan bod komen. Afhankelijk van de onderwerpen die de respondent naar voren brengt, kunnen vragen komen te vervallen of juist worden toegevoegd.

De uitkomsten van deze gesprekken zijn niet letterlijk opgenomen in het onderzoeksrapport. Het is niet relevant wie welke mening precies verwoordt. Dit rapport beoogt een totaalbeeld te geven van hetgeen door respondenten is teruggegeven en de conclusies die daaruit getrokken kunnen worden.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden eerst de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. De conclusies zijn te lezen in hoofdstuk 3.

Hoewel niet de opdracht kwam tijdens de gevoerde gesprekken ook onvermijdelijk het onderwerp "Hoe nu verder?" naar voren. Vrijwel alle respondenten hebben daarvoor tips, ideeën en aanbevelingen gegeven. Om recht te doen aan deze input, is er voor gekozen deze informatie aan het rapport toe te voegen als bijlage 3.

2. Resultaten

2.1 Definitie 'Klassieke bibliotheek kennis'

In de opdracht voor dit onderzoek is specifiek gevraagd in te zoomen op de 'klassieke' bibliotheek kennis zoals die voortvloeit uit de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob). Het gaat hierbij expliciet niet om generieke kennis en competenties zoals communicatieve vaardigheden.

Een simpele en eenduidige definitie van de term is moeilijk te geven, zoals ook zal blijken uit het vervolg van dit rapport. Het gaat vooral om de klassieke informatiefunctie en alle daarbij komende taken. In wezen valt dit uiteen in vier hoofdtaken:

- informatie verzamelen
- informatie opslaan en conserveren
- informatie interpreteren en ordenen
- informatie ontsluiten

Zaken als het creëren van ontmoeting en debat, marketing en PR, als ook algemene sociale vaardigheden vallen buiten de scope van dit onderzoek.

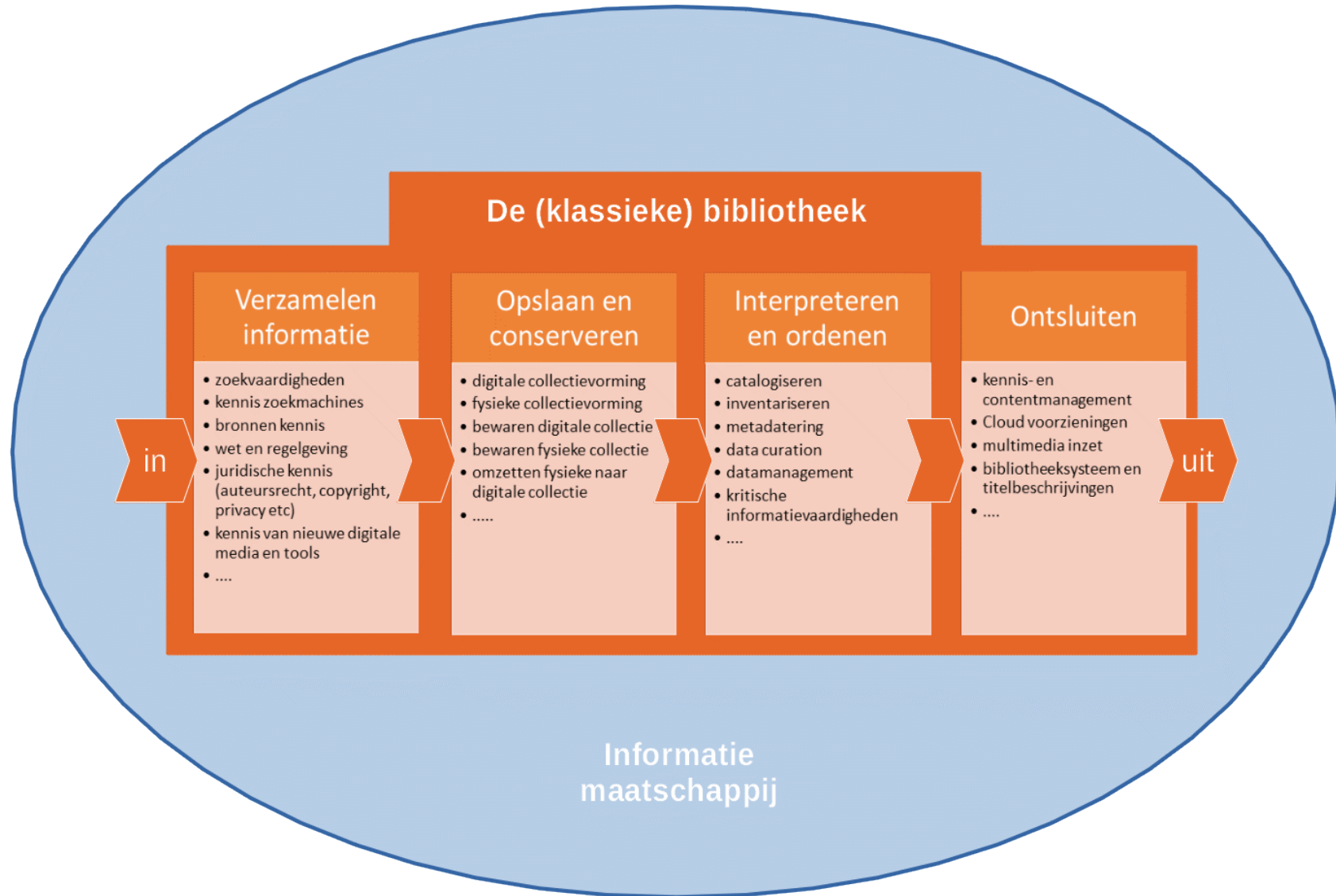
2.2 Literatuurstudie

De afgelopen jaren zijn twee uitgebreide onderzoeken uitgevoerd naar de behoefte aan gerichte opleidingen voor de bibliotheeksector in Nederland en Vlaanderen. Het gaat om de volgende onderzoeken:

- 'Inventarisatie Opleidingsmodules Informatievak'
Floriske van Gennip 2019 in opdracht van de VVBAD en KNVI
- 'Resultaten behoeftenonderzoek opleidingen informatievak in Vlaanderen en Nederland'
Drs. Johanna Kasperovitz, juni 2017

De uitkomsten van beide onderzoeken, aangevuld met informatie uit de Competentie-index voor het bibliotheekveld van het Sectorinstituut Openbare Bibliotheek, zijn gebruikt om een voorselectie te maken van competenties en kennis die specifiek zijn voor de klassieke bibliotheekfunctie.

De uitkomst van deze inventarisatie is omgezet in de figuur op de volgende pagina. Alle relevante genoemde competenties en kennis zijn verdeeld over de vier hoofdtaken zoals gedefinieerd in paragraaf 2.1.

Figuur 1: Eerste inventarisatie benodigde competenties en kennis op het gebied van klassieke bibliotheekvak uit literatuur

Figuur 1 weerspiegelt de centrale rol die de bibliotheek van oudsher heeft in de informatiemaatschappij. Die rol is op te delen in vier hoofdtaken, zoals in paragraaf 2.1 beschreven. Per hoofdtak is een overzicht gegeven van de kennis en competenties die nodig zijn om deze taak goed uit te voeren, zoals die naar voren kwamen uit de eerder genoemde onderzoeken. Men kan van mening verschillen over de juiste onderverdeling van de genoemde competenties en kennis, maar dat is voor het onderliggende onderzoek niet zo relevant. Het belangrijkste is dat er een set van competenties en kennis wordt gevonden die samen het 'klassieke' bibliotheek vak omvatten.

Figuur 1 is een eerste aanzet tot schematische weergave van deze 'klassieke' bibliotheek functies. Het totaal is ondergebracht bij verschillende organisaties binnen de sector, zoals de bibliotheken, maar ook KB, NBD Biblion, POI's en Centraal Boekhuis. Daarmee is het een schematische weergave van de sector als geheel.

2.3 Interviews en focusgroepen

Na afronding van het literatuuronderzoek zijn in twee maanden tijd 10 interviews (waar onder 2 dubbelinterviews) en 3 focusgroepen gehouden verdeeld over het hele land. In totaal zijn 12 personen geïnterviewd en hebben 25 mensen deelgenomen aan één van de focusgroepen. De volledige lijst van deelnemers is bijgevoegd als bijlage 1 van dit rapport en de gebruikte vragenlijst is te vinden in bijlage 2.

2.3.1 Klassieke vakspecifieke bibliotheek kennis

'Wat wordt verstaan onder het klassieke bibliotheek vak en welke kennis/competenties zijn daarvoor nodig?' Met deze open vraag werden alle gesprekken geopend. De primaire reactie van vrijwel alle ondervraagden ging direct richting de informatiefunctie en/of de collectie (fysiek en digitaal). Het zorgen voor onafhankelijke, betrouwbare informatie voor de samenleving, wordt gezien als de kernfunctie van het bibliotheekwerk. De kernwaarden van de bibliotheek zijn waardenvrij, pluriform, onafhankelijk (ook van de overheid) en inclusief. De collectie (fysiek en digitaal) is hiervan de backbone.

Met de komst van digitalisering is de overvloed aan informatie gigantisch en wordt het voor burgers steeds lastiger om daarin hun weg te vinden. Volgens de respondenten ligt hier voor bibliotheken een belangrijke taak om bij te dragen aan ontsluiting en duiding. Goed kunnen selecteren en filteren van informatie wordt steeds belangrijker.

Figuur 1 uit de vorige paragraaf diende als basis voor de discussie over benodigde competenties voor het klassieke bibliotheek vak. Uit de gesprekken komt eenduidig naar voren dat de in deze figuur genoemde kennis en competenties allemaal relevant worden gevonden. Er staan dus geen zaken op die volgens de respondenten overbodig zijn of niet vallen onder de scope van dit onderzoek. Vrijwel allemaal geven de respondenten aan dat de collectie, waarbij bedoeld wordt op zowel de digitale als fysieke collectie samen, de kern vormt van het klassieke bibliotheekwerk en dat dus alles wat daar bij komt kijken, valt onder de kennis en competenties van dit onderzoek. Wel worden nuances en aanvullingen gegeven. Deze worden hieronder besproken.

Soft skills

De eerste opmerking die veel respondenten plaatsten bij het schema van figuur 1, is dat zij de soft skills missen: de informatiefunctie bestaat voor een belangrijk deel uit klant contact. Het zogenaamde 'doorvragen' en 'het achterhalen van de vraag achter de vraag' werden veelvuldig aangehaald als belangrijke competenties. Dit vergt kennis van interviewtechnieken en didactische vaardigheden.

Ook klantkennis (wie heb ik voor me?) en het kunnen levelen met de klant horen hierbij. Overigens is de klant niet perse een particuliere bezoeker, maar dit gaat ook op voor scholen, kinderdagverblijven en andere instellingen met wie bibliotheken samenwerken.

Parate kennis

De basis voor goede interactie met de klant wordt gevormd door brede algemene kennis. Niet alleen op het vlak van literatuur, maar juist ook op informatief vlak: filosofie, wetenschap, psychologie, actualiteit, kortom de hele SISO indeling. In het verleden vormde dit een groot onderdeel van de oude HBO opleiding. Zoals één van de respondenten benadrukte: 'De sector heeft behoefte aan niveau!'

Naast algemene kennis vindt men ook kennis van de sector in brede zin, dus inclusief de uitgeverij- en boekenwereld relevant. 'De weg van het boek'. Hoe lang duurt het voordat een boek op de markt komt en welke spelers zijn daarbij betrokken? Hoe komt het dat er relatief weinig adolescenten literatuur is? Maar ook kennis van printing-on-demand, digitale uitgaves etc. Iedere bibliothecaris dient in ieder geval bekend te zijn met het bestaan van deze materie, vindt een meerderheid van de respondenten.

En misschien nog wel relevanter: bibliotheekgeschiedenis. Hoe is de (Nederlandse) bibliotheek ontstaan? Wat zijn haar kernwaarden en uitgangspunten? Zonder deze basis kennis is het onmogelijk om een goede visie te ontwikkelen op het bibliotheek werk in het algemeen en lokaal relevante producten te ontwikkelen.

Zoekvaardigheid

Als er één competentie bovenaan staat in het lijstje van belangrijkheid, dan is het zoekvaardigheid. Dit onderdeel zal de komende jaren verder in belang toenemen. Simpele vragen lossen de meeste burgers zelf wel op, maar voor meer complexe vragen, biedt de bibliotheek uitkomst. Dit betekent echter wel dat medewerkers zelf bijzonder goede zoekvaardigheden moeten hebben. Een goede bibliotheekmedewerker is expert in het boven water halen van relevante en betrouwbare informatie. Enerzijds gaat dit om de fysieke collectie en betekent dit dat men goed kan omgaan met het bibliotheekautomatiseringssysteem. Daarnaast betekent het dat deze persoon bovengemiddeld goed kan omgaan met zoekmachines in het algemeen. Niet alleen het bedenken van de juiste termen (iets waarbij ook weer een goede algemene kennis van belang is) maar ook complexere zoek strategieën, zoals werken met wildcards (*), synoniemen (~) en uitsluiten, zijn daarbij nodig. Kortom, de bibliotheekmedewerker is mediawijs XXL.

Duiden en selecteren

Naast het vinden van informatie (digitaal en fysiek) is het belangrijk dat de bibliothecaris voldoende kritisch vermogen en bronnen kennis heeft om te oordelen of de gevonden informatie betrouwbaar en bruikbaar is. Dit betekent dat hij/zij moet kunnen contextualiseren, oftewel de gevonden informatie in de juiste context plaatsen. Het aanbod aan informatie is inmiddels zo overweldigend en divers van kwaliteit dat het maken van een goede selectie steeds belangrijker wordt. Om dit alles te kunnen is ook hier algemene kennis een belangrijke factor.

Organisatie van kennis

Het organiseren van inhoudelijke kennis is een belangrijke basis van collectioneren. Met de geweldige toename van digitale informatie neemt het belang van deze expertise alleen maar toe. Toch wordt het belang van dit onderwerp volgens sommige respondenten sterk onderschat. Zij vinden dit zorgelijk omdat juist dit vakgebied essentieel is voor het goed ontsluiten van beschikbare informatie. Er zijn in Nederland maar weinig mensen die op hoog niveau mee kunnen denken over dit onderwerp. Er wordt te snel meteen gedacht aan ICT en techniek en te weinig aan organisatie op inhoud. Dit kan ten koste gaan van de kwaliteit.

Participeren in netwerken

De bibliotheek wordt de laatste jaren ook steeds actiever buiten haar eigen gebouw. Als onderdeel van (lokale) communities en netwerken, draagt zij bij aan de zelfredzaamheid van burgers. Dit kan zijn in samenwerking met instanties, maar ook met burgerinitiatieven. De embedded librarian en community librarian passen binnen dit kader. Afhankelijk van het onderwerp van de community kan de betrokken bibliotheek zeer gericht relevante informatie ontsluiten voor een bepaalde doelgroep. Een verschil met vroeger is dat hier het thema of programma leidend is en niet de collectie. Naast al eerder aangehaalde kennis over de collectie en beschikbare bronnen, komen hier ook vaardigheden bij als het opbouwen van een netwerk en dit weten in te zetten en onderhouden.

Juridische kennis

Kennis over copyright, auteursrecht en privacy is altijd al belangrijk geweest, maar met de komst van internet krijgen bibliotheekmedewerkers steeds meer vragen over dit soort zaken van klanten, b.v. studenten die plaatjes willen gebruiken voor een werkstuk. Om klanten goed te kunnen bedienen is het noodzakelijk dat deze kennis aanwezig is in elke bibliotheek. Daarnaast is het ook belangrijk voor de sector als geheel. Bij het ontsluiten van nieuwe databanken en samenwerking met andere partijen vormt het juridische stuk een belangrijk onderdeel van het proces.

Uitbreiding figuur 1

Zoals uit bovenstaande resultaten naar voren komt is figuur 1 in de ogen van de respondenten nog niet compleet en wordt uitgebreid met de volgende competenties:

Algemene functie overstijgende competenties:

- brede algemene kennis
- kennis van bibliotheekgeschiedenis
- kennis van de boekensector
- netwerken bouwen en benutten

Ordenen en bewaren:

- visie ontwikkeling
- kennis van kastindeling

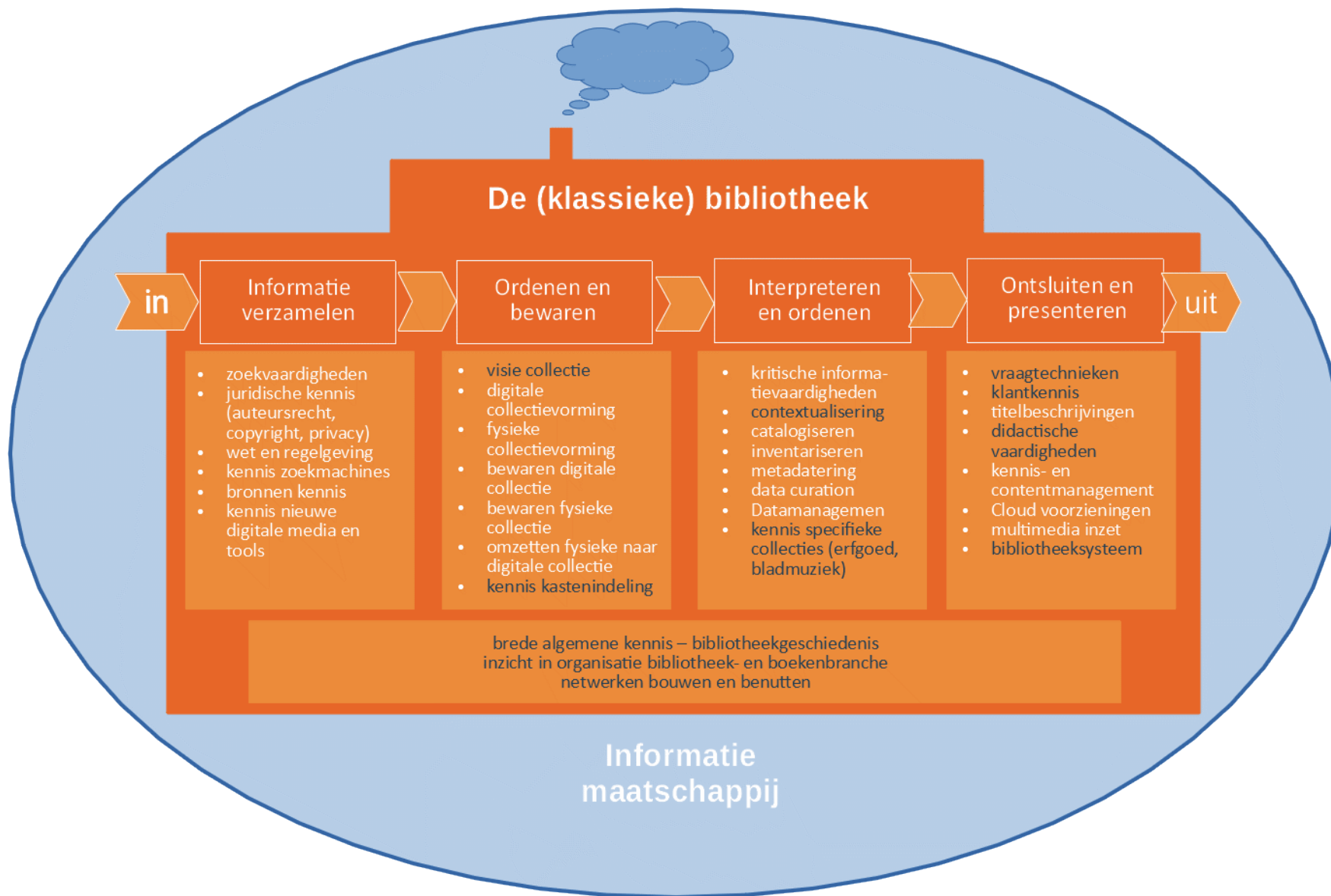
Interpreteren en ordenen

- contextualisering
- kennis van specifieke collecties zoals bladmuziek en erfgoed

Ontsluiten en presenteren:

- vraagtechnieken
- klantkennis
- didactische vaardigheden
- bibliotheeksysteem

Hiermee ontstaat figuur 2 op de volgende pagina met de toevoegingen in zwart.

Figuur 2: Overzicht van alle competenties en kennis klassieke bibliotheek vak

2.3.2 Transformatie klassieke bibliotheek kennis in de toekomst

Hoe gaat de rol van de bibliotheek de komende 10-15 jaar veranderen en wat betekent dit voor bijbehorende competenties? Dat was deelvraag twee van het onderzoek. De meningen van de respondenten over deze vraag liggen dicht bij elkaar. Het hieronder geschetste beeld wordt dan ook breed gedragen.

Informatie overvloed

Iedereen is het er over eens dat de hoeveelheid informatie die geproduceerd wordt de komende jaren explosief zal groeien. Het onderscheiden van betrouwbare van niet-betrouwbare informatie wordt met alle nieuwe technieken steeds lastiger. Dit betekent dat het voor burgers moeilijker wordt om hun weg te vinden in deze overvloed aan informatie.

Daarmee wordt in de ogen van de respondenten de rol van de bibliotheek als onafhankelijk instituut voor betrouwbare informatie alleen maar belangrijker. De bibliotheek is daarin nog steeds een sterk merk, maar het is belangrijk om dit ook voor de toekomst te borgen.

Een deel van deze informatie zal alleen digitaal beschikbaar komen, de zogenaamde 'digital born' informatie. Ook deze informatie zal gelabeld en gecatalogiseerd moeten worden. Op dit terrein is nu nog weinig ervaring opgedaan, dus dat zal de komende jaren moeten worden ontwikkeld.

Collectioneren in de nabije toekomst

De collectie blijft één van de belangrijke pijlers van de bibliotheek, echter de manier waarop dit gebeurt, zal volgens de respondenten in de toekomst veranderen. Uit de gesprekken komt naar voren dat de meeste respondenten aangeven dat in de toekomst vrijwel alle collectievorming centraal in de sector georganiseerd wordt. Enerzijds gaat het dan om de onderdelen metadatering, catalogiseren, opstellen titelbeschrijvingen en het digitaliseren van materialen. Zeg maar de inwerkant van media. Maar ook het werken met "standing order" is steeds meer gemeengoed geworden. Hier worden partijen als de NBD Biblion of het centraal boekhuis als belangrijkste spelers gezien. Dergelijke zaken gebeuren vrijwel niet meer op het niveau van individuele bibliotheken. Ook de technieken waarmee dit gebeurt zullen de komende jaren wijzigen. NBD Biblion zet hierbij volop in op artificiële intelligentie. Overigens geeft NBD Biblion aan dat dit niet betekent dat echte collectioneers daarmee overbodig worden. Nog steeds liggen menselijke beslissingen aan de basis van deze technieken. Wel helpen deze technieken om de klantvraag steeds beter te voorspellen. Een deel van de respondenten waarschuwt in dit kader wel voor het puur sturen op de klantvraag. Dit werkt vernauwing van aanbod in de hand. Het blijft zaak om een goede visie te hebben rondom collectievorming waar klantvraag een onderdeel is, maar zeker niet de enige leidraad.

Als bovenstaande situatie zich inderdaad zo voordoet, dan ontstaat in feite een gelaagd stelsel met uiteindelijk twee lagen: een landelijke en een regionale.

De landelijke laag wordt volgens de respondenten gevormd door de KB en NBD Biblion. Hier wordt de Nederlandse collectie 'gemaakt'. Enerzijds gaat het dan om boeken, maar ook databanken en andere digitale media worden op dit niveau toegevoegd aan het aanbod van de bibliotheken.

Op regionaal niveau opereren de bibliotheken. Zij zijn vooral gericht op het ontsluiten van de collectie naar burgers en instellingen, zoals onderwijs. Daarbij lijkt sprake van een taakverschuiving: naast de huidige rol als informatie bieder, wordt de bibliotheek steeds actiever buiten haar eigen gebouw. Zij

speelt een belangrijke rol bij het digitaal wijs maken van burgers (kinderen en volwassenen). Ook het aangaan van allerlei samenwerkingen met lokale partners wordt een belangrijke rol. Daarbij vormt de collectie niet het uitgangspunt, maar zijn de rollen juist omgedraaid: het thema van de samenwerking bepaalt de collectie. Het belang van de digitale collectie zal in dit kader ook steeds groter worden. .

Juridische zaken

Ook overkoepelende zaken op juridisch gebied, privacy en copyright zullen in de toekomst belangrijker en complexer worden. Steeds vaker zal de sector samenwerkingsverbanden aangaan met verschillende aanbieders van (digitale) content, waarbij zaken als privacy en beschikbaarheid een rol spelen.

Bewaarfunctie

Als het gaat om de bewaarfunctie van bibliotheken is de wens van de meeste respondenten om dit zoveel mogelijk centraal te organiseren. Hierbij wordt dan al snel gekeken naar de KB. Met de steeds maar toenemende hoeveelheid informatie in de samenleving, vooral digitaal, zijn volgens sommige respondenten nieuwe afspraken nodig over wat wel en niet bewaard moet worden. De vervolg vraag is dan meteen: Wie vormt hier een visie op? Wie houdt hierop de regie?

2.3.3 Vakspecifieke bibliotheekkennis die niet verloren mag gaan

Wat betekenen de ontwikkelingen zoals geschetst in de vorige paragraaf voor de specifieke bibliotheekkennis en – competenties uit figuur 2?

De respondenten zijn het er over eens dat alle genoemde items ook in de toekomst ergens in de sector nodig zijn, om te zorgen dat de kwaliteit van de totale dienstverlening van de sector goed blijft of zelfs verbetert.

Collectiekennis

Wel wordt er verschillend gedacht over de mate waarin genoemde competenties overal in de sector aanwezig moeten zijn of niet. Dit geldt vooral voor alles wat te maken heeft met collectioneren. Zoals geschetst verwacht men op het vlak van collectioneren een verdere centralisering voor wat betreft het inwerken van media, het bouwen van informatiedatabases en de bewaarfunctie. Dit betekent dat in deze centrale organisaties, zoals KB en NBD Biblion ook voor de toekomst goed ingewerkte specialisten nodig zijn die veel kennis hebben van wat in voorgaande paragrafen onder het collectiedeel van de klassieke functie wordt verstaan.

De vraag of dit ook betekent dat deze collectie kennis op individueel bibliotheekniveau daarmee niet meer nodig is, wordt echter niet door iedereen hetzelfde beantwoord? Een deel van de respondenten vindt dat ook binnen individuele bibliotheken kennis aanwezig moet zijn over bibliotheek technische termen als categorisering, SISO, metadatering, titelbeschrijvingen, a.i.'s etc. Wellicht mag deze kennis wat minder uitgebreid zijn dan in de rol van collectioneur bij de landelijke organisaties, maar zonder deze kennis achten deze respondenten het niet mogelijk om een goede visie op collectiebeleid te vormen. De andere helft van de respondenten is hier minder van overtuigd. Zij vinden wel dat deze kennis nodig is in de sector als geheel, maar dat slechts enkele specialisten die werkzaam zijn bij landelijke organisaties over deze kennis moeten beschikken.

Bovenstaande kennis en competenties richten zich vooral op de inhoudelijke indeling van de collectie. De technische kant van catalogi en databanken kan volgens de respondenten prima uitgevoerd worden door externe ICT-ers, mits zij worden gekoppeld aan bibliotheekspecialisten zoals hierboven beschreven.

Duiding en betrouwbaarheid

Gezien de complexiteit van het aanbod aan informatie wordt het hebben van goed opgeleide bibliothecarissen voor de toekomst alleen maar belangrijker. Uit voorgaande paragraaf werd duidelijk dat men verwacht dat het voor burgers steeds moeilijker wordt om wegwijs te raken in de overvloed aan informatie die op hen afkomt. De genoemde competenties als kritisch vermogen, parate kennis, contextualiseren en extreem goede zoekvaardigheden worden de komende jaren steeds belangrijker.

Klantcontact

Met de toenemende (digitale) ongeletterdheid zullen steeds vaker kwetsbare mensen een beroep doen op de diensten van de bibliotheek. Goed kunnen doorvragen, didactische vaardigheden en kennis van klantgroepen blijven ook in de nabije toekomst belangrijk voor iedereen die actief betrokken is bij het helpen van klanten.

3. Conclusies

Het doel van dit onderzoek was om te komen tot een lijst van vakspecifieke benodigde kennis en -competenties die horen bij het klassieke bibliotheekwerk. Met het vertrek van de traditioneel opgeleide bibliothecarissen uit de sector dreigt deze kennis en kunde verloren te gaan, terwijl dit voor (een deel van) het werk van de sector ook in de toekomst noodzakelijk is.

Omdat op het vlak van informatie aanbod de komende jaren veel ontwikkelingen worden verwacht, vooral op het gebied van het digitale aanbod, is de relevantie van de genoemde competenties en kennis ook getoetst aan deze verwachte ontwikkelingen.

Collectie (fysiek en digitaal samen)

Zoals de resultaten van dit onderzoek laten zien, is het vak van de klassieke bibliothecaris zeker niet uit de tijd. De collectie, fysiek en digitaal samen, blijft een belangrijke pijler van het bibliotheekwerk en dat betekent dat veel traditionele competenties rondom collectioneren en informatieverwerking – en ontsluiting ook voor de toekomst relevant blijven. Wel zal de nadruk in de toekomst minder liggen op het verzamelen van informatie, maar juist meer op het ontsluiten en samenbrengen van informatie. Ook duiding wordt steeds belangrijker. De informatie overload zorgt ervoor dat veel mensen door de bomen het bos niet meer zien. Pas door zaken te duiden en in context te plaatsen wordt informatie omgezet in kennis. Het maken van de verbinding tussen maatschappelijke thema's en de collectie vormt een belangrijke taak voor bibliotheken. Het uitgangspunt is dan het thema en niet langer de collectie zelf. Ook is er een duidelijke trend dat de bibliotheek steeds vaker participeert in (lokale) communities en samenwerkingsverbanden. Ook hierbij blijft de collectie een essentieel onderdeel van de samenwerking. Goede bronnenkennis en kritische zoekvaardigheden zijn ook daarbij essentieel.

Basiskennis

Natuurlijk hoeft niet iedere bibliotheekmedewerker in staat te zijn om een visie op collectiebeleid op te stellen, maar als medewerkers en vrijwilligers niet meer beschikken over de basiskennis van het bibliotheek vak, dan missen zij het bredere plaatje en neemt de kwaliteit van hun werk af. En dat werkt door in de sector als geheel. Tijdens de gesprekken werd regelmatig de zorg geuit dat ook nu al een deel van de medewerkers slecht op de hoogte is van alle beschikbare (digitale) bronnen en databanken. Hierdoor wordt regelmatig ten onrechte 'nee' verkocht.

Waaruit bestaat die basiskennis dan precies? Hierover zijn de meningen enigszins verdeeld, maar in ieder geval gaat het om de volgende kennis/competenties:

- geschiedenis van de bibliotheek
- kennis van de sector inclusief de uitgeverij- en boekenbranche
- kennis van bronnen en digitale databanken
- mediawijsheid vaardigheden op hoog niveau
- parate algemene kennis
- basale kennis van belangrijkste catalogi (PIM/SISO)
- kennis van het bibliotheekstelsel en Interbibliotheecair Leenverkeer (IBL)
- interviewtechnieken

Specialistische kennis

Daarnaast blijft er binnen de sector grote nood aan goed opgeleide collectioneurs. Echte specialisten die veel kennis hebben van het opbouwen van een collectie, het organiseren (inhoudelijk) van kennis en manieren om dit goed te ontsluiten. Deze groep zal in nauw overleg met ICT-ers werken aan de collecties van de toekomst. In hoeverre er ook op bibliotheekniveau behoefte blijft aan dergelijke collectiespecialisten, daarover heerst verdeeldheid.

Soft skills

Bij al bovenstaande werkzaamheden is ook het klantcontact belangrijk. Goed doorvragen, didactische vaardigheden en het kunnen levelen met klanten zijn belangrijke competenties voor de dagelijkse praktijk van veel bibliotheekmedewerkers.

Figuur 2 op pagina 12 geeft de volledig lijst met kennis en competenties die uit dit onderzoek naar voren komt. Zoals hierboven al aangestipt, hoeven niet alle medewerkers op alle niveaus in de sector over deze competenties te beschikken. Het is vooral belangrijk dat deze kennis voor de sector als geheel geborgd blijft.

Bijlage 1: Deelnemers interviews en focusgroepen

Geïnterviewden	functie
Jeanine Deckers	Directeur/bestuurder, Bibliotheek Bibliorura
Karin Florizoone	Manager Data en content, NBD Biblion
Manja Mekking	Directeur, de Bblthk
Theo Verbeij	Manager, GO Opleidingen
Friso Keulen	Opleidingsmanager, GO Opleidingen
Sergei Versteeg	Directeur, Bibliotheek Heusden
Paulien Schreuder	Directeur/bestuurder, Bibliotheken Noord Fryslân
Barbara van den Bos	Team manager informatie en collectie, Bibliotheek Rotterdam
Janet Wiersma	HR manager, Bibliotheek Rotterdam
Frank Huysmans	Bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap Universiteit van Amsterdam
Robin Verleisdonk	Directeur, Bibliotheek Helmond - Peel
Frans van Spaandonk	Beleid coördinator, Plusbibliotheken

Focusgroep 1: Rozet Arnhem	functie
Corine Raats	Manager team bieb
Pieter Goossen	Collectioneur bladmuziek
Janny Kirschbaum	Centraal titelbeheer
Margot Dros	Specialist collecties Rozet en centraal collectioneren non-fictie Sambis-bibliotheken Gelderland
Gerda van den Berg	Centraal collectioneren fictie Sambis-bibliotheken Gelderland
Albert Fleurkens	Collectievorming CODA (gedetacheerd)
Ferry Reurink	Collectie oude drukken en oud bezit
Hans Timmerman	Collectioneur Gelderland bibliotheken
Tessa Slingerland	Allround media verwerker en IBL
Rense Slings	Collectioneur

Focusgroep 2:	functie
Esther Westerveld	Unitmanager Collectie & Infrastructuur (Probiblio)
Huub Leenen	zelfstandige
Jannie van Vught	Directeur (Bibliotheek Oosterschelde)
Jacqueline Roelofs	Manager Markt & Innovatie (Biblionet Groningen)
Anneke Oonincx	Manager Educatie & Collectie (Bibliotheek VaNnU)
Bianca de Bie	Teamleider (Bibliotheek Breda)

Focusgroep 3: Theek 5, Oosterhout	functie
Colinda Maas	Ondersteuning en leesconsulent
Diana van Gorp	Consulent
Dorine Mink	Informatiemedewerker
Jan Trapman	Informatiemedewerker
Ellen de Wijs	Informatiemedewerker
Marij Sweep	Ondersteuning en informatiemedewerker VVV
Janne Damen	HR adviseur
Paulien Waterreus	Ondersteunend bibliotheekmedewerker
Martijn Beerens	Manager programmering

Bijlage 2: Gebruikte gesprekshandleiding

Naam:

Functie:

Voorkennis/opleiding:

Toelichting onderzoek:

De komende 5-10 jaar gaat een grote groep traditioneel geschoolde bibliotheekmedewerkers met pensioen. De nieuwe medewerkers die hiervoor in de plaats komen hebben een zeer diverse achtergrond met bijbehorende kennis en vaardigheden. Dit heeft voordelen, maar er is ook zorg over het verdwijnen van specifieke, klassieke bibliotheek kennis. Momenteel is er in Nederland geen officiële opleiding tot bibliothecaris. De VOB en KB willen inventariseren welke vakspecifieke vaardigheden ook voor de nabije toekomst relevant zijn en onderzoeken op welke wijze deze kennis behouden en geborgd kan worden.

1. Wat versta jij onder het klassieke bibliotheek vak?

- Welke vaardigheden en kennis hoort daarbij?

2. In dit schema (zie bijlage en laten zien aan respondent) is een hele lijst vaardigheden gesorteerd naar de vier hoofdtaken van het traditionele vak. Zijn er dingen die je mist?

- Welke zijn dat en waarom horen ze erbij?
- Zijn er items die wat jou betreft niet op de lijst horen? Waarom niet?
- Is de benodigde 'klassieke' kennis momenteel voldoende geborgd in de organisatie?
 - Waarom vindt je dat wel/niet?
 - Hoe zou dat beter kunnen?

3. Hoe denk je dat de vier hoofdtaken er over 10-15 jaar in de praktijk uitzien?

4. Welke van de genoemde vaardigheden is de komende 10-15 jaar nog steeds relevant?

- Waarom denk je dat dit relevant blijft?
- Zijn er nieuwe onderdelen die erbij horen te komen? Welke en waarom?

5. Hoe zorgen we ervoor dat deze kennis en vaardigheden ook voor de toekomst zijn geborgd?

- Stel dat er geen specifieke bibliotheekopleiding komt, wat moet er dan gebeuren?
 - Moet deze kennis in elke bibliotheek voor handen zijn, of zijn er zaken die in de toekomst centraal georganiseerd worden?

Klassieke bibliotheekfuncties

Verzamelen informatie

- zoekvaardigheden
- kennis zoekmachines
- bronnen kennis
- wet en regelgeving
- juridische kennis (auteursrecht, copyright, privacy etc)
- kennis van nieuwe digitale media en tools
-

Opslaan en conserveren

- digitale collectievorming
- fysieke collectievorming
- bewaren digitale collectie
- bewaren fysieke collectie
- omzetten fysieke naar digitale collectie
-

Interpreteren en ordenen

- catalogiseren
- inventariseren
- metadatering
- data curation
- datamanagement
- kritische informatievaardigheden
-

Ontsluiten

- kennis- en contentmanagement
- Cloud voorzieningen
- multimedia inzet
- bibliotheekstelsel en titelbeschrijvingen
-

Bijlage 3: Mogelijke bespreekpunten voor de toekomst

Hoe wordt voorkomen dat belangrijke kennis over collectievorming en ontsluiting met het vertrek van de laatste klassiek geschoolde bibliothecarissen in de toekomst uit de sector verdwijnt? Hiervoor hebben de respondenten diverse suggesties en ideeën naar voren gebracht.

Iedereen is het er over eens dat de kennis en competenties zoals samengevat in figuur 2, belangrijk blijven voor de sector en dus is borging essentieel. In welke vorm dit moet gebeuren daarover zijn de meningen verdeeld.

Als gekeken wordt naar het buitenland dan blijkt dat onder andere in Scandinavië, Duitsland, maar ook Amerika en Azië het vak van bibliothecaris op universitair niveau wordt onderwezen. In deze landen heeft het beroep van bibliothecaris een goed imago en wordt ook als zodanig financieel beloond. In Nederland kampt de sector echter juist met een matig imago en de meeste respondenten achten een dergelijke universitaire opleiding dan ook niet haalbaar in Nederland. Ook een volwaardige HBO opleiding wordt door de meesten niet reëel geacht. Zoals sommige respondenten opmerken: 'Er is tenslotte een reden waarom deze opleiding is verdwenen'.

HBO opleiding

Toch vinden de meeste respondenten het wel degelijk nodig dat mensen op HBO+ niveau worden opgeleid voor de sector. Zij zien mogelijkheden in samenwerking met opleidingen die veel raakvlakken hebben, zoals journalistiek, PABO en Cultureel maatschappelijke vorming. Extra bonus van een dergelijke officiële HBO opleiding is het positieve effect dat dit heeft op het imago van de sector. Nadeel is de lange weg die een dergelijk traject vergt.

Bibliotheek Campus

Het opzetten van diverse modules is veruit de meest genoemde oplossing voor het borgen van kennis. Extra voordeel hierbij is dat een modulaire opbouw niet alleen gericht is op nieuwe medewerkers maar ook ingezet kan worden op specifieke bijscholing van zittend personeel.

De recent opgerichte bibliotheek campus wordt genoemd als potentieel platform hiervoor. Een van de respondenten schetst het beeld van een menukaart waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen het hoofdgerecht en bijgerechten. Het hoofdgerecht bestaat uit een vaste set met modules die iedere bibliotheekmedewerker zou moeten doorlopen, terwijl de bijgerechten bedoeld zijn voor verdere specialisatie. Op dit moment is er al een bescheiden aantal e-learning modules beschikbaar binnen de Bibliotheek Campus.

Overigens loopt er momenteel een landelijk onderzoek naar de rol die de Bibliotheek Campus binnen de sector kan vervullen.

Het ligt voor de hand om bij het ontwikkelen van modules rondom het klassieke bibliotheekvak samen te werken met organisaties die ervaring hebben met dit onderwerp, zoals GO opleidingen of NBD/Biblion. Deze laatste organisatie heeft te kennen gegeven open te staan voor de mogelijkheid van meeloop-stages en andere vormen van kennisoverdracht.

Leven lang leren

Behalve het wel of niet optuigen van een echte opleiding is het ook belangrijk dat er permanent wordt bijgeschoold. 'Een leven lang leren' is tenslotte niet alleen relevant voor de burger, maar zeker ook voor bibliotheekmedewerkers. De sector is en blijft volop in beweging en er komen steeds nieuwe informatiebronnen en -systemen bij die relevant zijn. Binnen sommige bibliotheken is het al gemeengoed om met enige regelmaat interne bijscholing te organiseren. Ook hier zou de bibliotheek campus een rol kunnen spelen als platform om interessante presentaties en (instructie)filmpjes met elkaar te delen. Daarnaast zijn meeloop-stages en training-on-the-job makkelijk realiseerbare concepten die op alle niveaus in de organisatie kunnen worden ingezet.

Tot slot wordt als vorm van een opleiding de mogelijkheid van e-learning diverse malen genoemd. Niet alles leent zich even goed voor deze vorm van leren en men geeft ook aan dat goede toetsing van de lesstof hierbij belangrijk is, omdat het anders te vrijblijvend is.